

А.Т. Сариева*, А.К. Жолдубаева

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
(E-mail: a.sariyeva@gmail.com, azar.08@mail.ru)

Постпандемия кезеңіндегі жаңа құндылықтар: «жаңа норма» ұғымының рөлі

«Жаңа норма» әдетте дағдарыстан кейін орын алатын жағдай ретінде қарастырылып келсе, пандемия қоғамды жайлаған кезде денсаулық сақтау және емдеу жүйелері, экономикалық өмір, мәдениет, әлеуметтік-экономикалық таптық құрылымдар мен нәсілдік қатынастар, іргелі институционалдық тетіктер, қауымдастықтар мен күнделікті отбасылық өмір сияқты маңызды құрылымдардың қалыпты жағдайын бұзды. Оған жаһандық деңгейде енгізілген ереже нормаларға қарап баға беруге болады. COVID-19 пандемиясы әлеуметтік жағдайлардың салдарынан ғана емес, күнделікті өмір салтымызда, мәдениетімізде де «жаңа норманың» қалыптасатынын көрсетті. Мұны 2020 жылдан бері қалыптасқан кейбір дағдыларға қарап анықтауға мүмкіндік туады. Мақалада «жаңа норма» анықтамасына зерттеу жасалынып, «жаңа норма» бойынша әртүрлі өзгеріске ұшыраған жағдайларға болжамдар көрсетілген. COVID-19 пандемиясы жағдайында қалыптасқан қоғамдық нормаларға сипаттама шолу берілген, жалпылама талдау жасалған. Авторлар қашықтықтан жұмыс істеуге кәсіби дайындықтың мәселелерін, атап айтсақ, кеңседен тыс жұмыс істеудің техникалық дағдыларын, қызметкерлердің цифрлық сауаттылығы және өзін-өзі бақылау дағдыларын жетілдірудің маңыздылығын атап өткен. Пандемия кезінде цифрлық сауаттылықтың өсуіне назар аударылған. Көптеген компания қызметкерлерінің карантин кезеңінде бейнеконференцияны, топтық жұмыс чаттарын, жобаны басқару жүйелерін, бұлтты қызметтерді және тағы басқа цифрлық дағдыларды сәтті игергені туралы айтылған. Мұның бәрі қосымша жұмыспен қамтуды дамытудың маңызды алғышарты екендігіне мән беріледі (фрелансинг, қосымша жұмыс, қашықтан оқыту). Сондай-ақ, қызметкерлердің қашықтықтан жұмыспен қамтуды жалғастыруы нәтижесінде қандай оң және теріс салдар қалыптасқанына салыстырмалы талдау жүргізілген.

Кілт сөздер: «жаңа норма», пандемия, құндылықтар, экономика, білім беру саласы, қашықтықтан білім беру, онлайн жұмыс, мәдениет, қоғам.

Kipicne

«Жаңа норма» («New Normal») термині 2007-2008 жылдардағы қаржы дағдарысынан кейін кеңінен таралды және бұрын негізінен жаһандық құлдыраудың әлеуметтік-экономикалық салдарын сипаттау үшін ғана қолданылған. Бүгінгі таңда «жаңа нормалық жағдай» жаһандық COVID-19 пандемиясының тек экономикалық емес, әлеуметтік салдарын, яғни адам өмірінің әртүрлі аспектілерін қарастыра отырып, бұл нормадан тыс «аспект» жақында үйреншікті жағдайға айналады дегенді білдіреді [1].

Қазіргі уақытта біз құндылықтарымызды және жалпы қоғамды қайта қарастыруды талап ететін «жаңа нормаға» тап болдық. Бұл жаңа норма «өмір салты», «жұмыс стилі» және «қарым-қатынас стилі» сияқты үш бағыт бойынша қоғамдағы жаңа, оның ішінде байланыссыз, цифрлық, қашықтықтан секілді жылжуларды жеделдетеді. Сондықтан, бүгінгі күнде, бизнес пен қоғам үшін аталған трансформацияларға тезірек өту бұрынғыдан да маңызды.

Қоғам жаңа норма дәуіріне өтпелі кезеңде тұр. Аса маңызды емес сапарлардан бас тарту, жабық жүйелерден аулақ болу (жабық кеңістіктер, адамдар көп жиналатын орындар және тығыз байланыстар), сонымен қатар «әлеуметтік қашықтық» деген түсініктер біздің әлеуметтік құндылықтарымыз бен мінез-құлқымызды түбегейлі өзгертуде. Вирустың таралуын болдырмауға арналған бұл алдын-алу шаралары біздің күнделікті өмірімізде, соның ішінде өмір салтымызда, жұмыс стилімізде және құндылықтарымызда парадигмалардың өзгеруіне алып келді.

Жаңа норманы келесідей сипаттап көрсетуге болады: стандартты жұмыс стилі — қашықтан жұмыс істеу; географиялық және уақытша кедергілерді жеңу үшін бизнесті жүргізу стилі — онлайн-аренада жүзеге асырылады; өмір салтымызда — инфекцияның алдын-алу үшін байланыссыз

* Хат-хабарларға арналған автор. E-mail: a.sariyeva@gmail.com

операциялар және инфекциядан кейінгі бақылау сияқты қауіпсіздіктің жоғары деңгейі қалыптасады. Сонымен қатар, компаниялар автоматтандырылған операциялар мен штатты қысқартуды қажет ететін кезеңге дайындала отырып, ашық болу немесе бизнесті қайта бастау қажеттілігіне тап болады. Корпоративті өмірді сақтап қалу үшін басқару деңгейінде реформалар жүргізу қажеттілігі туындайды, бұл операциялық процедуралар мен цифрлық технологияның бұрынғыға қарағанда маңыздылығын арттырады. Сондай-ақ «жаңа нормаға» сәйкес көп адам жұмыс жасайтын орындарда жұмыс қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесінің маңыздылығы арта түседі [2].

Зерттеу әдістері

Пандемия қоғамды жайлаған кезінде денсаулық сақтау және емдеу жүйелері, экономикалық өмір, әлеуметтік-экономикалық таптық құрылымдар мен нәсілдік қатынастар, іргелі институционалдық тетіктер, қауымдастықтар мен күнделікті отбасылық өмір сияқты маңызды құрылымдардың қалыпты жағдайын бұзады. Бүкіл әлемде, жекелеген елдер мен салаларды қоспағанда, қашықтықта жұмыс істеу режиміне өтті. Бұл үдерістегі кедергілер объективті (жұмыстың жекелеген түрлерін орындаудың физикалық мүмкін еместігі, құқықтық сенімсіздік және т.б.), сондай-ақ субъективті сипатта (жұмыс сапасы мен қызметкерлердің жүктемесін бақылаудың күрделілігі, еңбек өнімділігінің төмендеуінен қорқу және т.б.) болды. Қоғамдық санада мұндай жұмыспен қамту тұрақсыздықпен, бейресми еңбек қатынастарымен, шығармашылық кәсіптермен, қосымша жұмыспен сипатталды.

Қашықтан жұмыс істеуге кәсіби дайындық, негізгі екі мәселені қарастырудан басталды — кеңседен тыс жұмыс істеудің техникалық дағдыларын (цифрлық сауаттылық) және өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі бақылау дағдыларын жетілдіру. Пандемия кезінде цифрлық сауаттылықтың өсуі айқын байқалды. Карантин кезеңінде көптеген компания қызметкерлері бейнеконференцияны, топтық жұмыс чаттарын, жобаны басқару жүйелерін, бұлтты қызметтерді және тағы басқаларды сәтті игерді. Мұның бәрі қосымша жұмыспен қамтуды дамытудың маңызды алғышарты болды (фрелансинг, қосымша жұмыс, қашықтан оқыту). Кәсіпкерлер пандемия аяқталғаннан кейін қызметкерлерді қашықтықтан жұмыспен қамтуды жалғастырудың оң және теріс салдарын атап көрсетті. Оң салдары ретінде қашықтықтан жұмыс істеу режиміне ауысуы нәтижесінде компаниялар жалға алынған алаңдардың едәуір бөлігінен бас тартады, компанияның активтерін сақтап қала алады. Теріс салдары, қашықтыққа байланысты корпоративтік ақпараттық қауіпсіздік тәуекелдері артады. Оның ішінде, қызметкерлердің цифрлық қауіпсіздікті сақтауына қойылатын талаптар артады, цифрлық бизнес-сервистердің корпоративтік жазылуларына сұраныс артады (1-кесте) [3].

Зерттеу нәтижелері

1 - кесте

«Жаңа норма» бойынша жұмыс стилі бойынша болжамдар

Гипотеза	Қысқа мерзімді болжам (1-3 жыл)	Ұзақ мерзімді болжам (5-7 жыл)
Үйде жұмыс жасаудың тиімділігі төменірек, сондықтан бұрынғыға қарағанда көбірек жұмыс жасау керек	Жақын арада адамдар ресми жұмыс кестесінен тыс және кеңседен тыс жұмыс істеуге мәжбүр болады, жұмыс нәтижесі дәстүрлімен салыстырғанда төмендеу болады	Нормаланбаған еңбек режимі қалыпты жағдайға айналып, алдағы уақытта қашықтықтан жұмыс істеуді құқықтық реттеуді, заңдастыруды қарастыруды талап етеді
Қашықтан жұмыспен қамту қазіргі заманғы компаниялардың жаңа стандарты болады	Алдағы үш жылда қашықтан жұмыспен қамту форматы бүгінге дейінгі қарқынмен баяу таралатын болады	Қашықтықтан орындауға болатын жұмыстардың барлығы онлайн форматқа ауыстырылады. Оған қашықтықтан басқару құралдарының дамуы өз әсерін тигізеді

Пандемия барлығына қалыпты өмір салтын өзгертті. Көлікті таңдаудан бастап төлемді таңдауға, сатып алу әдістеріне және бизнесті жүргізу әдісін таңдауға кезіндегі көзқарастар және т.б. (2-кесте) [3].

«Жаңа норма» бойынша әртүрлі жағдайлар бойынша болжамдар

Гипотеза	Қысқа мерзімді болжам (1-3 жыл)	Ұзақ мерзімді болжам (5-7 жыл)
Үлкен қалаларда тұрғындардың барлығы жеке көлік түріне өтеді	Кептелістер саны, ЖЖМ мен автотауарларға сұраныс артады	Автокөліктер мен велосипедтерді жалға беру қызметтеріне сұраныс, жол және вело инфрақұрылымды дамытуға сұраныс артады
Интернет және телефон арқылы жүзеге асырылатын қаржылық алаяқтықтың өсуі орын алады	Қашықтан сәйкестендірудің (биометрия) және банк саласын цифрландырудың алғашқы қадамдары мемлекеттің бақылау және құқық қорғау функцияларын толықтырады	Алаяқтықтың қиын анықталатын түрлеріне алып келеді.
Пандемиядан кейін қолма-қолсыз төлем жасайтын тұрғындардың үлесі күрт артады	Қолма-қолсыз, оның ішінде байланыссыз төлемдерге баяу көшу болады	Жаһандық цифрландыру қаржы қызметтері нарығына жаңа ойыншыларды — IT-компанияларды шығаруды жалғастырады. Олардың жетістігі қазіргі төлем құралдарының сенімсіздігінен қаншалықты тез жеңуге болатындығымен сипатталады.
Оқшаулануда онлайн сатып алуға дағдыланған адамдар онлайн режимінде тауарларға тапсырыс беруді жалғастырады	Офлайн саудаға вирус жұқтырудан қорқу салдары теріс әсер етеді және экономикалық жағдайдың нашарлауына байланысты онлайн сатып алу да азаяды. Сонымен бірге, пандемиядан кейін адамдар пандемияға қарағанда интернеттен белсенді сатып алады, бірақ пандемия кезіндегі қарағанда аздау	Экономикалық жағдайдың қалпына келуімен және электрондық коммерция индустриясындағы ілгерілеумен онлайн режимінде сатып алу үлесі көптеген тауар санаттарында офлайн сегментінен жоғары болады

Коронавирустық пандемия салдарынан болған өзгерістер әлеуметтік салаға үлкен әсер етті: «бетпе-бет» әлеуметтік байланыстар азайды, «әлеуметтік қашықтық» ұлғайды, әлеуметтік өзара іс-қимыл модельдері түзетілді. Пандемия адамдардың денсаулығы, отбасы және айналасындағы адамдар туралы көбірек ойлануына алып келді.

Кафелер, мейрамханалар және басқа да тағамдық қызмет көрсету орындарының жабылуымен, өзін-өзі оқшаулау кезінде азаматтар үйде, отбасыларымен тамақтануды әдетке айналдырды. Азаматтарда қорқыныш сезімінің артуына байланысты, өзін-өзі оқшаулау және пандемия кезеңінде депрессиямен ауыратын адамдардың саны өсті.

Салауатты өмір салтын түсіну және дене шынықтыруға деген көзқарас денсаулық пен тамақтану саласындағы жаңа тенденциялардың пайда болуына байланысты өзгерді, осыған байланысты мінез-құлықтың жаңа стандарттары қалыптасты. Негізгі қалыптасқан тенденциялардың бірі — денсаулықты тек физикалық тұрғыда өзін-өзі жақсы сезіну ғана емес, сонымен қатар моральдық, яғни стресске қарсы тұра алу мен эмоционалдық тұрақтылық ретінде қабылдау орын алды. Бұл тәсіл «бақыт» және «әл-ауқат» ұғымдарының одан да үлкен коммерциализациясына алып келді. 2020 жылға арналған халықаралық Euromonitor нарықтық зерттеулеріне сәйкес, салауатты өмір туралы түсінік соңғы жылда қарқынды өзгеруде. Жасына қарамастан, адамдар денсаулықты сақтау үшін психикалық әл-ауқаттың, жеткілікті ұйқының, физикалық формада болудың, эмоционалды әл-ауқаттың және арудың жоқтығының маңыздылығын түсіне бастады [3].

COVID-19 пандемиясы адамдарды денсаулығына мұқият қарауға мәжбүр етті. Өзін-өзі оқшаулау кезінде адамдар жиі қолдарын жуып, әлеуметтік арақашықтықты байқады, бетперде киіп, қол тигізген беттерін ғана емес, сонымен қатар үйге әкелінген тамақ пен сөмкелерді де дезинфекциялау қалыпты жағдайға айналды. Бұл денсаулықты сақтау, өзін-өзі күту бағыты бойынша «жаңа норма» болып қалыптасты.

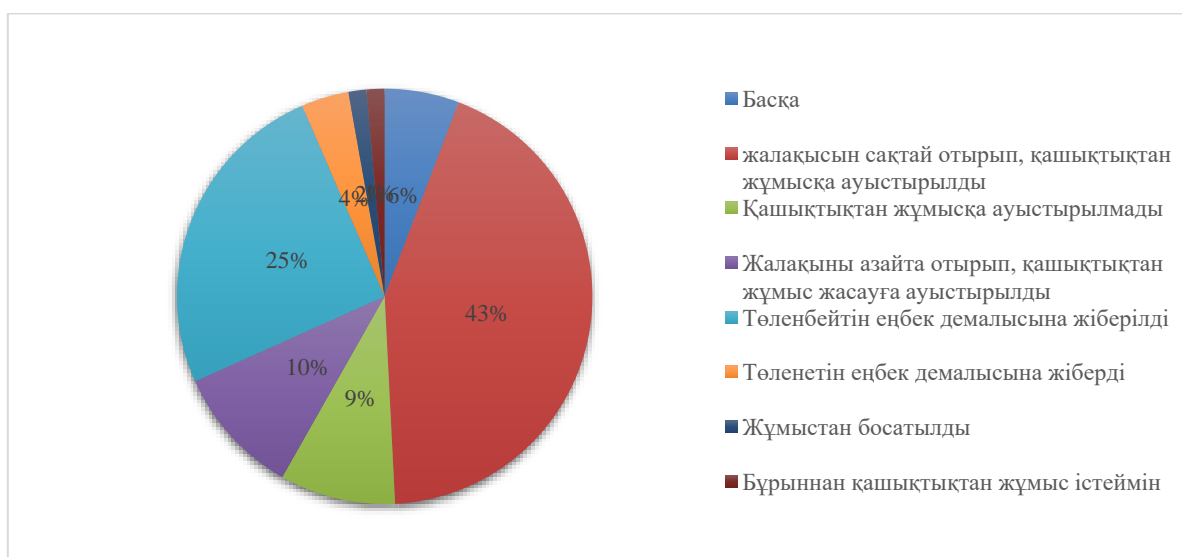
Көптеген азаматтар үшін өзін-өзі оқшаулау кезеңі жеке білім алуға қол жеткізу мүмкіндігі болды. Бұрын жұмыс уақытына байланысты қатысу мүмкіндігі болмаған салалар бойынша ғылыми подкасттар тыңдап, өзін-өзі басқару марафондарына қатысты, онлайн курстардың өзектілігі артып, кең таралды. Осыған байланысты, шет елдік ғалымдардың зерттеулеріне сәйкес, алдағы уақытта ақылы қосымша онлайн білім беру индустриясы пандемия аяқталғаннан кейін де дами береді, бұл дағдарыс кезінде жұмысынан айырылған немесе онлайн режимінде айналысуға болатын мамандықтар арқылы болашақта өзін-өзі қорғауға дайын мамандардың кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруына және қайта мамандануына мүмкіндік береді. Ғалымдардың пікірінше, 5-7 жыл көлемінде онлайн оқыту дәстүрлі оқыту форматына айтарлықтай бәсекелес бола алады [4].

Бос уақытты виртуализациялау коронавирустық пандемия кезеңіндегі басты құбылыстардың бірі болды. Музейлер, театрлар, көрмелер — келушілердің қатысуының дәстүрлі формасымен ерекшеленетін орындар қазіргі дағдарыстық жағдайда бейімделудің керемет дәрежесін көрсетті. Мультимедиялық онлайн-қызметтер пайдаланушыларға жеңілдетілген жазылым тәжірибесін және қазіргі уақытқа сәйкес келетін мазмұн ұсынды: бүкіл отбасы үшін онлайн ойын-сауық жинақтары, қолданушылар бұрын өткізіп алуы мүмкін фильмдер мен телешоулардың қолжетімді бағада қайта көрсетілуі және т.с.с. Бұл адамдардың уақытша құндылықтарын өзгертті. Мультимедиялық көрсетілімдер мен онлайн ойындардың шамадан тыс қолжетімді болуы және ұзақ уақыт бойы таза ауада сергу мен жұмыс істеу мүмкіндігінің болмауы таза ауада уақыт өткізудің, дала ойындары, демалыс, пикник, серуендеу сияқты қарапайым әрекеттердің құндылығының артуына алып келеді.

Талқылау

Пандемия Қазақстанда да «жаңа норманы» қалыптастыра алды. «Жаңа нормалық жағдайдың» елімізде орын алуы бойынша қысқаша талдау жасайтын болсақ: жұмыс стилі онлайн режимге өзгерді, білім беру қашықтықтан жүргізу тәжірибесі болды және тағы сол сияқты.

Қазақстанда қашықтықтан жұмыс істейтін қызметкерлер саны туралы ресми статистика жоқ. ANCOR Central Asia зерттеуі аясында 138 ірі халықаралық және қазақстандық компаниялардың басшыларынан сауалнама жүргізілген болатын. Сауалнамаға сәйкес, компаниялардың 44 %-ы жедел қайта құруға және қызметкерлерді қашықтағы жұмысқа ауыстыруға мүмкіндік алған [5]. Headhunter зерттеуінің нәтижелері бойынша сауалнамаға қатысқан қазақстандықтардың 81 % қашықтықтан жұмыс істегілері келетіні анықталды (сауалнамаға 8276 талапкер қатысты) [6]. Hipo.kz компаниясының зерттеуіне сәйкес коронавирусқа байланысты респонденттердің 50 %-ы дерлік ақы төлеу арқылы қашықтықтан жұмыс істеуге ауысқан, 25 %-ы ақысыз демалысқа кетуге мәжбүр болған, адамдардың 10 %-ы жалақысының төмендеуімен қашықтықтан жұмыс істеуге ауысқан, тек 9 %-ы сол режимде жұмысын жалғастыруда (1-сурет) [7].

1-сурет. Hipo.kz компаниясының карантин жағдайындағы жұмыс режимі бойынша сауалнама нәтижесі

Пандемиямен күресу кезеңі ашық шекараларға, жайлылыққа, офлайн-коммуникациялардың барлық түрлеріне дағдыланған адамдарға жабық, қашықтан, байланыссыз өмір салтын қалпына келтіру өте қиын екенін көрсетті. Мұндай жағдайларда шетелдік шопинг, туризм, той-индустрия, адам көп шығындалатын іс-шаралар сияқты трендтер өзектілігін жоғалтты. Оларды басқа негізгі ағымдар алмастырады, олар көп ақша үнемдеуге, денсаулық пен жеке өсуге инвестиция салуға, өзін-өзі тәрбиелеуге және жаңа біліктілік мүмкіндіктерін іздеуге бағытталған. Сонымен қатар, аурудан қорқу және жақын адамдар үшін жауапкершілік біздің азаматтарымызды көптеген байланыс нысандарынсыз, әлеуметтік қашықтықты сақтауға үйретеді. Көптеген қазақстандықтарға ауқымды отбасылық мерекелерден, тойлардан бас тарту өте қиын, өйткені, біздің білуімізше, қазақ қонақжайлылығы, салтанатты мейрамдардың дәстүрлері біздің түп-тамырымызға еніп отыр.

Пандемия басталғалы бері Қазақстанда коммуникация мен құндылықтардың әдеттегі өмір салты өзгерді. Карантин кезінде бірінші орынға шыққан құндылықтардың ішінде азаматтардың спорттық өмір салтына, өз денсаулығына деген қамқорлыққа деген ұмтылысын ерекше ату керек. Ipsos мәліметтері бойынша, 2020 жылдың I тоқсанында денсаулық пен оған қамқорлық туралы алаңдаушылықтың өсуі байқалды. Сонымен қатар, салауатты тәжірибелер саны артты. Мысалы, спортпен шұғылданатын, аптасына кемінде бір рет жаттығу жасайтын адамдардың үлесі артты. Егер бұрын олардың үштен бірі болса, 2020 жылдың I тоқсанында бұл көрсеткіш 48 %-ға дейін өсті [8]. Көбісі спортпен шұғылдануға, физикалық және рухани денсаулықты нығайтуға уақыт бөлді. YouTube іздеу мазмұнында да фитнес және йога бағдарламалары, би және күш жаттығуларына арналған арналардың танымалдылығының артқанын байқауға болады. Ішкі туризмге сұраныс және елдің табиғи объектілеріне қызығушылық артты. Сонымен бірге қоғам үшін карантиндік шаралардың теріс салдары да алаңдатады. Жұмыссыздық, қаржылық қиындықтар әртүрлі құқық бұзушылықтар, қылмыс көбейді.

Оқу орындары, оқытушылар мен оқушылар оқу траекториясындағы үзілістерден COVID-19 келтірген зиянды жоюдың икемді жолдарын іздеуді жалғастырады. Бұл тұрғыда ашық мектептер (мысалы, Үндістанның Ұлттық Ашық мектеп институты; Жаңа Зеландия сәйкестік мектебі) және ашық университеттер (мысалы, Ұлыбританияның ашық университеті; Атабаска университеті, Канада), олардың көпшілігі COVID-19 пандемиясында жұмысын жалғастырды, кейде мүмкін әр түрлі курстар мен икемділікті қамтамасыз етті, оқу уақыты мен орнында студенттерге дұрыс жолға түсуге көмектесті. Әдетте сыныптарда немесе кампустарда бетпе-бет оқытуды жүзеге асыратын мекемелер бұл оқыту әдісіне біршама жеңілдікпен оралуы мүмкін болса да, COVID-19 дағдарысы кезінде олар қабылдаған арнайы шаралар өшпес із қалдырады. Жоғары білім беру жүйесінде онлайн оқытуды тарату одан әрі жеделдетіледі және мектептер ең пайдалы деп санайтын технологияларға негізделген оқытудың аспектілерімен айналысу үшін жүйелі түрде ұйымдастырылады. Барлық оқу орындары дағдарыс кезінде білім беру және жаттығу миссияларын жалғастыру үшін енгізген тегіктерден пайда көреді [9].

Бұл пандемияның салдары ұзақ уақыт бойы түсініксіз болуы мүмкін, сондықтан ең перспективалы тәсіл қоғамдық денсаулық сақтау үлгісіндегі қызметтер кешені болады — насихаттау, алдын алу және емдеуден бастап қолдауға дейін. Катрина дауылынан кейін үйренген сабақтардың бірі қауымдастықтар мен мектептер травматикалық оқиғадан зардап шеккендердің қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін сенімді қоғамдық денсаулық сақтау инфрақұрылымына инвестиция салуы керек. Мектептер барлық оқушылардың жалпы психологиялық әл-ауқатын жақсартуға, қамқоршыларға және мектеп ортасына қолдау көрсетуге, сондай-ақ маңызды әлеуметтік-эмоционалдық және мінез-құлық мәселелеріне араласуға бағытталған қолдау көрсететін халыққа психиатриялық қызмет көрсетуді қарастыруы мүмкін. Ол үшін қоршаған орта факторлары мен араласу мәнмәтінің ескеретін, араласу іс-шараларын нақты анықтайтын және қысқа және ұзақ мерзімді мақсаттарды көрсететін экологиялық жоспар қажет болады. Қамқорлықтың бұл деңгейі мемлекеттік және жергілікті білім департаменттерінің, қауымдастықтар мен отбасылардың ынтымақтастығын қажет етеді. Ақырында, бет терісі түрлі түсті адамдар әріптестеріне қарағанда COVID-19 асқынуларынан жиі қайтыс болған сияқты, сондықтан жоғары сапалы қолдауды қамтамасыз ету үшін мәдени факторларды түсінуді зерттеу қажет. Жалпы, оқушылар мектепке оралғанда, біз олардың өміршен екеніне және COVID-19 әсерінен қалпына келетініне көз жеткізуіміз керек [10].

Ең алдымен, оқиғалардың қалыпты ағымында да, психикалық ауруы бар адамдардың өмір сүру ұзақтығы аз және жалпы халыққа қарағанда физикалық денсаулығының нашар көрсеткіштері бар екенін мойындау керек.

Нәтижесінде бұрыннан бар психикалық денсаулығының бұзылуы және заттарды қолдану бұзылыстары бар адамдарда COVID-19 жұқтыру қаупі жоғары, тестілеу мен емдеуге қол жеткізу проблемалары қаупі жоғары және пандемиямен байланысты теріс физикалық және психологиялық салдарлардың қаупі жоғары болады.

Екіншіден, біз бұрын психикалық ауытқулары жоқ адамдар арасында мазасыздық пен депрессиялық белгілердің айтарлықтай өсуін күтеміз, кейбіреулері уақыт өте келе PTSD сезінеді. Қазіргі пандемия кезінде Қытайда бұл мүмкіндіктің бағаланбағаны туралы дәлелдер бар.

Үшіншіден, денсаулық сақтау және әлеуметтік көмек мамандары психологиялық симптомдардың пайда болу қаупіне ұшырайды деп күтуге болады, әсіресе егер олар денсаулық сақтау, алғашқы медициналық көмек, жедел жәрдем және қарқынды немесе сыни терапия саласында жұмыс жасаса. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы бұл қауіпті денсаулық сақтау қызметкерлері үшін ресми түрде мойындады, сондықтан осы топтағы мазасыздық пен стресті басқару және ұзақ мерзімді перспективада күйіп қалудың, депрессияның және жарақаттан кейінгі стрестің алдын алуға көмектесу үшін көп нәрсе істеу керек [11].

Қорытынды

Коронавирустық індетке қатысты жағдай — «жаңа норманың» қалыптасуына ерекше әсер етті. Көптеген адамдардың өмірінде пандемиядан туындаған өзгерістер ауқымы және сипаты жағынан да ешқашан болған емес. Әлеуметтік қоғамдастықта не болып жатқанын «қорқыныш пандемиясы» деген атауға ие. Бірнеше айдың ішінде миллиондаған адамдар өмірдің мағынасын жоғалтудың қорқынышын түсінді немесе кем дегенде сезінді. Барлығына дерлік оның қандай екендігі, отбасындағы, жұмыстағы, қоғамдағы рөлі дәстүрлі өмір салтын түбегейлі өзгертті. Қоғамдық сана адамдар арасындағы нақты қатынастардың құндылығын, мемлекет пен жеке әлеуметтік институттардың адам өміріндегі рөлін қайта қарастырды. Әсіресе, өзін-өзі оқшаулауда адамдар цифрландырудың гуманитарлық рөліне — оның жұмыста, оқуда, бос уақытында ашатын мүмкіндіктеріне және егер ол бақылаусыз орын алса, орын алуы мүмкін қауіптерге жаңа көзқараспен қарауға көмектесті. Шын мәнінде, пандемия адамдарды «әрекет етуге дайын» және «күтуге дайын» деп бөліп қана қоймай, цифрландыруға қатысты арнайы психотиптерге —технооптимистер мен технопессимистерге, өзгерістерге дайын адамдарға және оларға дайын емес адамдарға жіктеді. Осы аталған жағдайлардың барлығы, азаматтардың қалыпты өмір сүру жағдайының «жаңа нормасын» қалыстырудың алғы шарты болды. Келешекте бүгінгі күнде «жаңа норма» болып жатқан жұмыс стилі, қарым-қатынасы мен адамдардың өмірлік құндылықтарға деген өзгерген көзқарастары қалыпты жағдайға айналады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Pamela Gh. The new normality post-COVID-19. Oki Europe [Electronic resource] / Gh. Pamela. — Access mode: https://www.oki.com/eu/printing/about-us/newsroom/blog/2020/life_post_pandemic/index.html
- 2 Lim M.C. et al. Changing New Normal Lifestyle in COVID-19 Pandemic: Sabah, Malaysia / M.C. Lim, S.S.S.A. Rahim, M.S. Jeffree, et al. // Annals of Public Health Reports. — 2021. — Vol. 5, No. 1. — P. 146-151.
- 3 Аймалетдинов Т.А. Новая нормальность. Образ жизни, рынок, инфраструктура и коммуникации после пандемии / Т.А. Аймалетдинов, И.А. Гильдебрандт, Е.Н. Никишова, Д.С. Рассадина // Аналитический центр НАФИ. — М.: НАФИ, 2020. — 73 с.
- 4 Tharanya A. E-learning is the future of education [Electronic resource] / A. Tharanya, Yu. Arfa. — Access mode: <https://www.nst.com.my/news/nation/2020/05/593006/e-learning-future-education>
- 5 Forbes Kazakhstan: Вернуть нельзя работать удаленно. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://forbes.kz/process/technologies/vernut_nelzya_rabotat_udalennno
- 6 Исследовательский центр компании HeadHunter: 80 % опрошенных казахстанцев желают работать удаленно. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://almaty.hh.kz/article/24357>
- 7 Исследование HiPO: как пандемия COVID-19 повлияла на рынок труда в Казахстане. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://hipo.kz/post/issledovanie-hipo-kak-pandemiya-covid-19-povliyala-na-rynok-truda-v-kazakhstane/>

8 Шаукенова З. Вирус заставил всех задуматься об истинных ценностях жизни. — [Электронный ресурс] / З. Шаукенова. — Режим доступа: <http://kisi.kz/index.php/ru/biblioteka/publikatsii/25-shaukenova-zarema-kaukenovna/6215-virus-zastavil-vsekh-zadumatsya-ob-istinnykh-tsennostyakh-zhizni>

9 Daniel S.J. Education and the COVID-19 pandemic / S.J. Daniel // Prospects. — 2020. — Vol. 49, No. 1. — P. 91–96. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09464-3>

10 Phelps C. Children and the COVID-19 pandemic / C. Phelps, L.L. Sperry // Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy. — 2020. — Vol. 12, No. S1. — P. 73–75. <https://doi.org/10.1037/tra0000861>

11 Cullen W. Mental health in the COVID-19 pandemic / W. Cullen, G. Gulati, B.D. Kelly // QJM. — Vol. 113, No. 5. — P. 311–312. DOI: 10.1093/qjmed/hcaa110.

А.Т. Сариева, А.К. Жолдубаева

Новые ценности в период постпандемии: роль понятия «новая норма»

В то время как «новая норма» обычно рассматривается как ситуация, которая происходит после кризиса, пандемия нарушила нормальность важных структур, таких как система здравоохранения и лечения, экономическая жизнь, культура, социально-экономические классовые структуры и расовые отношения, фундаментальные институциональные механизмы, сообщества и повседневная бытовая жизнь. Ситуацию можно оценить, посмотрев на правила, введенные в глобальном масштабе. Пандемия Covid-19 показала, что «новая норма» формируется не только из-за социальных условий, но и в нашем повседневном образе жизни, нашей культуре. Это можно определить, взглянув на некоторые новые навыки и правила, которые существуют с 2020 года. В статье проведено исследование определения «новой нормы» и изложены прогнозы на ситуации, которые претерпели различные изменения по «новой норме». Дан описательный обзор общественных норм, сложившихся в условиях пандемии Covid-19, проведен обобщающий анализ. Авторами освещены вопросы профессиональной подготовки к удаленной работе, в частности, совершенствование технических навыков работы вне офиса, цифровой грамотности сотрудников и навыков самоконтроля. Во время пандемии основное внимание уделялось росту цифровой грамотности. Отмечено успешное усвоение сотрудниками многих компаний видеоконференций, групповых рабочих чатов, систем управления проектами, облачных сервисов и других цифровых навыков в период карантина. Все сводится к тому, что это важная предпосылка для развития дополнительной занятости (фриланс, подработка, дистанционное обучение). Также проведен сравнительный анализ того, какие положительные и отрицательные последствия сложились в результате продолжения работниками дистанционной занятости.

Ключевые слова: «новая норма», пандемия, ценности, экономика, сфера образования, дистанционное образование, онлайн-работа, культура, общество.

А.Т. Sariyeva, A.K. Zholdubayeva

New values in the post-pandemic period: the role of the concept of “new norm”

While the “new norm” is usually seen as a post-crisis situation, the pandemic has disrupted important structures such as health care and treatment systems, economic life, culture, socio-economic class structures and race relations, basic institutional arrangements, communities and everyday life. The situation can be assessed by looking at the arrangements put in place on a global scale. The Covid-19 pandemic has shown that the “new norm” is shaped not only by social conditions, but also by our everyday lifestyles, our culture. This can be defined by looking at some of the new skills and rules that will be in place by 2020. The article explores the definition of the “new norm” and outlines predictions for situations that have changed differently according to the “new norm”. A descriptive overview of the societal norms developed in the context of the Covid-19 pandemic is provided, and a synthetic analysis is made. The article highlights the issues of professional training for remote work, in particular, improving the technical skills of working outside the office, digital literacy of employees and self-control skills. During the pandemic, the focus was on the growth of digital literacy. Employees of many companies have successfully mastered videoconferencing, group work chats, project management systems, cloud services and other digital skills during the quarantine period. It all boils down to the fact that this is an important prerequisite for the development of additional employment (freelancing, part-time work, distance learning). A comparative analysis is also carried out of what positive and negative consequences have developed as a result of the continuation of remote employment by employees.

Keywords: “new norm”, pandemic, values, economy, education, distance learning, online work, culture, society.

References

- 1 Pamela, Gh. The new normality post-COVID-19. Oki Europe. Retrieved from https://www.oki.com/eu/printing/about-us/newsroom/blog/2020/life_post_pandemic/index.html
- 2 Lim, M.C., Rahim, S.S.S.A., Jeffree, M.S., et al. (2021). Changing New Normal Lifestyle in COVID-19 Pandemic: Sabah, Malaysia. *Annals of Public Health Reports*, 5(1), 146-151.
- 3 Aimaletdinov, T.A., Gildebrandt, I.A., Nikishova, E.N. & Rassadina, D.S. (2020). Novaia normalnost. Obraz zhizni, rynki, infrastruktura i kommunikatsii posle pandemii [New normality. Lifestyle, markets, infrastructure and communications after the pandemic]. *Analiticheskii tsentr NAFI — Analytical center of NAFR*. Moscow: NAFI [in Russian].
- 4 Tharanya, A., & Arfa, Yu. E-learning is the future of education. Retrieved from <https://www.nst.com.my/news/nation/2020/05/593006/e-learning-future-education>
- 5 Forbes Kazakhstan: Vernut nelzia rabotat udaleno [Forbes Kazakhstan: You can't work remotely again]. Retrieved from: https://forbes.kz/process/technologies/vernut_nelzia_rabotat_udaleno [in Russian].
- 6 Issledovatel'skii tsentr kompanii Head Hunter: 80 % oproshennykh kazakhstantsev zhelaui rabotat udaleno [HeadHunter Research Center: 80 % of the surveyed Kazakhstanis want to work remotely]. Retrieved from <https://almaty.hh.kz/article/24357> [in Russian].
- 7 Issledovanie HiPO: kak pandemiia COVID-19 povliiala na rynek truda v Kazakhstane [HiPO research: How did the COVID-19 pandemic affect the labor market in Kazakhstan]. Retrieved from: <https://hipo.kz/post/issledovanie-hipo-kak-pandemiya-covid-19-povliyala-na-rynok-truda-v-kazakhstane/> [in Russian].
- 8 Shaukenova, Z. Virus zastavil vseh zadumatsia ob istinnykh tsennostiakh zhizni [“The virus made everyone think about the true values of life”]. Retrieved from <http://kisi.kz/index.php/ru/biblioteka/publikatsii/25-shaukenova-zarema-kaukenovna/6215-virus-zastavil-vseh-zadumatsya-ob-istinnykh-tsennoyakh-zhizni> [in Russian].
- 9 Daniel, S.J. (2020). Education and the COVID-19 pandemic. *Prospects*, 49(1), 91–96. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09464-3>
- 10 Phelps, C., & Sperry, L.L. (2020). Children and the COVID-19 pandemic. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), 73–75. <https://doi.org/10.1037/tra0000861>
- 11 Cullen, W., Gulati, G., & Kelly, B.D. Mental health in the COVID-19 pandemic. *QJM*, 113(5), 311-312. DOI: 10.1093/qjmed/hcaa110.